

UN DOCUMENT ȘCOLAR DE LA 1874: „PROTOCOLULU VISITAȚIUNEI ȘCOLEI CONFESIONALE GRECO-CATOLICE DE CRASNA“, JUD. SĂLAJ

Atestată documentar la 1213¹, localitatea sălăjeană Crasna, prin poziția sa geografică și social-economică, a devenit cel mai important târg (*oppidum*) de sub Munții Meseșului și ai Rezului, după Șimleu Silvaniei, reședința vechiului comitat Crasna.

Învățământul românesc în aceste locuri este legat, după cât se știe, de numele lui Alexandru Sterca-Șuluțiu². Deși confirmă existența în Crasna a trei școli diferite (de stat, confesională romano-catolică — „organizată în jurul anului 1850“ — și greco-catolică), istoricul P. Mór nu pomeneste nimic referitor la atestarea documentară a celei greco-catolice³. Or, consultarea *Registrului financiar al bisericii greco-catolice din Crasna* ne pune în fața următoarei consemnări: „*Tot anul (1)850 s'au făcutu tot prin purtarea de grige a mai insusu pomenitiloru⁴ și Schola Triviale Romane de aci pe sama tinerilor prunti romani — quare in luna lui Decemvrie sau și savârsitu cu totul*“⁵.

În *Siematismul diecezei greco-catolice a Gherlei* pe anul 1867, localitatea Crasna figurează cu 360 de români, avînd deja școală de lemn, cu 12 școlari, cantore și docente fiind Ilie Curteanu⁶.

În condițiile politicii de „naționalizare“ și de boicot al autorităților față de învățământul românesc, eforturile cărturarilor sălăjeni pentru susținerea școlii românești în această localitate cu populația românească „redusă numeric și săracă economic“, „care nu era în stare să întrețină școala“, au fost dintre cele mai mari⁷.

O pagină din această luptă este consemnată și în *Protocolulu visitațiunei școlei confesionale greco-catolice de Crasna* (1874—1898), document de o deosebită

¹ C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I, București, 1966, p. 172.

² D. Stoica, I. P. Lazăr, *Schița monografică a Sălăgiului*, Șimleu, 1908, p. 64.

³ P. Mór, *Silágy vármegye monográphiája*, III, Budapest, 1902, p. 710.

⁴ Adică cei din senatul bisericesc, care, în frunte cu preotul Samuil Aurelian Cadariu, au purtat și grija construirii casei parohiale, despre care este vorba în însemnarea făcută în acest registru anterior celei citate în text: „*Casa Parochiale, quare, sau fostu zidita in 847 (.) 14/2 oct. și sau savarsitu atunci — in anul 850 — luna lui Martie, iares, sau inceputu tot sub Preotia lui Samuil Aurelian Cadariu — qua Parochu local, dupa planumul seu — f.../ și paiele cu quare au fostu Casa acoperite, cipinduse iosu. — sau pusu pe dansa schindile de faqu — fiind povcui-tori curători — Moldován Flora — Aks Gavrila — Lupou Ilie sfatu de Petroka Onutz — Kiss Togyer — Dinga Onutz — Demeter Iuan — Nilas Vasilica — quare case apoi in luna lui septemvrie anului nomitu sau savarsitu de totu*“. Vezi nota 5.

⁵ Arh. Stat Sălaj, *Fond Parohia greco-catolică Crasna*, dos. 1.

⁶ *Siematismulu veneratului cleru a nou-infiintatei diecese greco-catolice a Gherlei pre anulu 1867*, Gherla, 1867, p. 136.

⁷ P. Abrudan, în *ActaMP*, 10, 1986, p. 571.

valoare în acest sens. Păstrat la Filiala Arhivelor Statului din Zalău⁸, acest document conține un număr de 23 de file nepaginate, cuprinzând consemnări făcute pe parcursul a peste 24 de ani (între 23.03.1874 și 22.05.1898). Între filele nr. 5 și 6 se observă 2 file rupte, cele care, se poate ușor deduce, conțineau însemnările din perioada iunie 1879 — ianuarie 1881. Structura *Protocolului* este identică cu aceea a documentului similar din Șereideu⁹, cu prezentarea bilingvă maghiară-română, consemnarea *visitatiunilor* făcându-se după următoarea rubricatură: *ziua, ora visitatiunii, numele și rangulu oficiosu a visitoriului, observațiuni și dispozițiuni*. Prezente, se pare, în toate școlile confesionale greco-catolice, *protocoalele de visitatiune* erau introduse cu scopul de a se consemna în ele nu doar preocuparea senatelor bisericești-scolastice și a vicariatului (cu reprezentanții săi în ASTRA) pentru bunul mers al școlii și învățaturii, ci și pentru ca autoritățile locale maghiare să poată consemna în ele observațiile lor de natură să pună în umbră realizările pe linie confesională a școlilor populare, în încercarea de a atrage pe elevi la școlile de stat cu limba de predare maghiară¹⁰.

Primele două consemnări, cele din 1874, aparțin notabilităților locale maghiare, prima fiind datată 28.03.1874¹¹. Pe anul următor apar deja primele vizite ale lui Ioane Popu, director și preot, Vaselie Dinga, ca ficuratori, Daraban Vaselie, Nilasiu Lazar, Petroca Ioanu, Hegedüs Giorgie, Radu Vasi, Senesi Ștefan și Bendre Petru — ca senatori școlari. Pe data de 19.03.(1)875 este consemnată — *manu propria* — prima vizită făcută de Alimpiu Barboloviciu, vicarul Silvaniei, în acea perioadă unul din cei mai aprigi luptători pentru școală românească pe aceste plaiuri. Prezența sa anuală sau bianuală prin toate satele Silvaniei, cu ocazia vizitei anuale protopopești (care coincidea adesea cu examenul semestrial) și a examenului de vară, demonstrează din plin rivalitatea acestui mare bărbat pentru ridicarea neamului său¹². Doar la Crasna, pe parcursul a aproape un sfert de veac (1874—1898) se vede că A. Barboloviciu a vizitat școala din Crasna de 24 de ori, adică, în medie, o dată pe an. Când nu o putea face singur, ori împreună cu alți reprezentanți locali ai ASTREI, cu preoți și învățători din împrejurimi¹³, erau trimiși aceștia în locul său, astfel că, pe parcursul a câtorva ani, Crasna este vizitată din afară de către peste 10 personalități ale Silvaniei, cunoscând astfel și acestea situația fiecărei școli confesionale greco-catolice din aceste părți.

Aprecierile făcute în urma acestor vizite, în special cele prilejuite de examenele anuale de vară, conțin observații scurte și precise privind numărul *pruncilor* și *fîcelor* examinate, materiile din care au fost examinați, situația școlii sau a învățătorului și calificativul acordat¹⁴. Un exemplu tipic în acest sens este consemnarea făcută la data de 24.05.(1)886: „*La esamenu sa ascultatu 12 prunci și 13*

⁸ Arh. Stat Sălaj, *Fond Parohia greco-catolică Crasna*, dos. 1. Din *Registrul financiar al bisericii*, păstrat tot aici, aflăm că, pe 10 octombrie 1873, s-au dat „pentru un protocolu pă sama școlei 60 cr.”.

⁹ Vezi I. Oros, în *Acta MP*, 9, 1985, p. 667—671.

¹⁰ Vezi P. Abrudan, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 572; I. Oros, în *Acta MP*, 9, 1985, p. 669, nota 12. Un exemplu elocvent în acest sens îl conferă și consemnarea făcută de preotul local Demetriu M. Pocola, la 26. 03. 1881, privind starea limbii române în cazul unei populații românești restrinsă numeric, cum era cea din Crasna: „*S'au aflatu 6 fii și 2 fete scosi cu sfatulu din casa in casa si acestia, si inca si acestia vorbescu in neștiința de facia a Docintelui mai mult in limba mag(h)iara, ba sa sfatuescu elevii a da de stire si celorlalti conscolari ca se frec-vendie școla mai in adancu, ba se impune ca la școla româneșca numai rome(ne)-sce se conversedia școlari*”.

¹¹ Consemnarea vizitelor în *Protocol* se face uneori și în limba maghiară, dar dintre acestea numai cîteva aparțin notabilităților locale, iar una reproduce în copie *Instrucțiunile Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice privind respectarea condițiilor igienico-sanitare* (Ordinul nr. 3844/1 martie 1879), transmise școlilor prin Comitetul administrativ al comitatului Sălaj.

¹² S. Oros, *Memorial jubiliar*, Șimleu-Silvaniei, 1911, p. 200. Asupra personalității lui Alimpiu Barboloviciu vezi: V. Toșa în *Acta MP*, 7, 1983, p. 589—598.

¹³ Vezi *Anexa nr. 1*.

¹⁴ Vezi *Anexa nr. 2*.

fete din religiune, istoria biblica, istoria naturala, geografia, cetitu, calculatu, limba mag(h)ara cu resultatu bunu“.

În primii 10—11 ani, cauzele slabei pregătiri a elevilor erau cele legate de „nepasarea parinților facia cu frecventare școlii, lemne focali și cartile recerute“ cum nota, la 16.06.(1)881, Demetriu M. Pocola, parohul local și *diriginte scolasticu*; ca atare, în anul școlar următor „s'a inceputu instructiune presentandusa singuru una fiica“, calificativele date la examenul de vară fiind „cu successu debilu“ sau „din anulu trecutu n'a progressatu și a regressatu“. Cu ocazia vizitei anuale proto-popești din 13.11.1884, Alimpiu Barboloviciu găsea școala de aici într-o stare jalnică, motiv care îl determină să noteze în protocol cele de mai jos: „Visitandu scôla pre docentele cu 4 prunci, scôla desolata și necurata dinlauntru și dinafara, fara focu, Dreptu-aceea (indescifrabil — n.n.) D. preotu ca directore și senatu scolasticu se îndatorescu ca în 3 zile se dispuna curatirea și ponere în ordu a scôlei; ca la din contra se voru lua mesuri severe spre sterpirea nepasarei și neglijinței. Docentele se referedie pre 18 Novembrie oficiului vicariale despre repararea scôlei“.

Din paginile documentului rezultă că, odată cu anul școlar 1885/1886 situația învățaturii se îmbunătățește; apar calificative de genul: „cu resultatulu bunu“, „progressu forte bunu și laudabilu“¹⁵.

Printre puținele documente de acest fel păstrate pînă astăzi, *Protocolulu visitatiunei scôlei greco-catolice confesionale de Crasna*, prin consemnările cuprinse între filele sale, ne aduce în față o întreagă galerie de preoți și dascăli de școală românească¹⁶ și oferă o serie de date inedite privind frecvența școlară, iar prin semnăturile senatorilor școlari, aflăm, acum la mai bine de un veac de atunci, numele unor familii românești astăzi dispărute în cea mai mare parte¹⁷. Cu siguranță, că, acest document, privit nu doar din unghiul strict al istoricului învățămîntului, poate fi încă exploatat cu succes.

IOAN OROS

ANEXA 1

a) Reprezentanți ai ASTREI care au vizitat școala.

1. Alimpiu Barboloviciu, vicariul Silvaniei, președinte al despărțămîntului Astrei sălăjene
2. Grațian Flonta, preotu în Catielu românului și comisariu esmisu din partea despartimentu XI a „Asociatiunei“
3. Aurel Orianu, preotu în Ciseriu ca concredintu și esmisul despartimentului Sa-lagian-Chiorean.
- b) Delegați vicariali și învățători care au vizitat școala.
 1. Ioan Moldovan, delegatu vicariale (notar districtual)
 2. Petru Ostate, preotul gr-cat. al Reciei

¹⁵ Idem.

¹⁶ Vezi Anexa nr. 1.

¹⁷ Reproducem în acest sens o listă de lenevire consemnată în Protocol la 6. 12. 1885: „s'a strapusu Lista de lenevire pre septimănile dinu urma a lunei Novembrie cu 24 lenevitori și anume: Mihaiu Darabanu — Maria Hende — Eugenie Moldovan — Maria Demeteru — Maria Gozmanu — Maria Moldovan — Maria Cotuna — Mihaiu Suiu — Teodoru Moldovanu — Maria Avramu — Georgie Iza-hetyu — Catalina Marincasiu — Maria Moldovanu — Mihaiu Atiu — Iuonnu Ma-iousu — Catalina Atiu — Maria Socatiu — Iuonu G(h)ile — Floare Mosu — Catalina Atiu — Terezia Darabanu — Gavrila Demeteru — Flore Suiu — Dimitrie Suiu care sunt deferitii a 3'a ora.“

3. Emilian Vicasiu, *preotulu in Marin*
4. Alesandru Vicasiu, *preotu in Stîrciu*
5. Ioan Cherebetiu, *preotu Bădăcinului*
6. Iuliu Moldovan, *preotu*
7. Petru Poppu, *docente gr. cat. Cr. Horváth*
8. G. Hoszu, *docente*
9. Vasiliu Olteanu, *învățător (Periceiu)*
10. Dimitriu Orosiu, *docinte (Marin)*
11. Petru Murgu, *învățătoru secundariu gr. cat. de Cr. Horváth*
12. Ioanu Simonu, *docinte (Bănișor)*.

c) *Preoți locali, directori scolastici*

1. Ioane Popu, *director si preot (1875—1880)*
2. Demetriu M. Pocola, *diriginte scolasticu, parochu gr. cat. in Crasna (1881—1882)*
3. Alesandru (Sandru) Bodescu, *parochu local, directorul și domnul profesorele (1882—1886)*
4. Ioan Iliesiu, *preotu local (1887—1892)*
5. Aurel Petruca, *preotu local, directoru scoalei (1893—1898)*.

d) *Învățători, docenți locali*

1. Teodoru Vlaicu, *docente gr. cat. dein Crasna (1886)*
2. (Petru) Longin, *învățătoriu (1887)*
3. Laurentiu Mehiesu (1895)
4. Nicolau Popu (1897).

ANEXA 2

- 0 — Nr. curent
 1 — Anul școlar
 2 — Frecvența minimă și maximă constatată
 3 — Din care: de repetiție
 4 — Nr. elevilor examinați la finele anului școlar
 5 — Aprecieri și observații privind examenul de vară.
 6 — Observații: *) filă ruptă; **) delegat vicarial

0	1	2	3	4	5	6
1	1874/1875	7—27		9	„cu successu bunisioru”	
2	1875/1876	—	—	—	—	
3	1876/1877	5—10	—	7	„a respunsu vreo trei binisioru. Scôla-preste anu a frecventatu fôrte negli-jentu, dar docentele e capace”.	
4	1877/1878	—	—	10	„cu successu bunisioru, inșa sa vede ca n’a frecventatu regulatu”.	
5	1878/1879	2—19	—	15	„cu successu debilu din cauza ca parintii nu si’a datu pruncii regu-latu la scôla, nu le’a datu lemne fo-cali, neci a avutu cărți”	
6	1879/1880	6—14	3	—	—	*
7	1880/1881	6—10	—	6	„cu putinu rezultatu fôrte, cauza e siguru nepasarea parintilor facia cu frecventare scôlei, lemne focali si cartile recerute”.	**
8	1881/1882	1—7	—	7	„cei din scôla de repetitiune nu s-au prezentatu”	*
9	1882/1883	8—29	11	15	„cu successu bunisioru”.	

(continuare)

0	1	2	3	4	5	6
10	1883/1884	5-14	—	14	„a datu respunsuri fôrte debile, din an trecutu n'a progressatu si a regres-satu”.	
11	1884/1885	4-12	—	10	„successu debilu”	
12	1885/1886	10-27	—	25	„cu resultatu bunu”.	
13	1886/1887	16-29	—	—	—	
14	1887/1888	14-30	—	30	„a datu respunsuri fôrte bune, prin urmare resultatulu e laudaveru”.	
15	1888/1889	36-36	—	36	„cu resultatu fôrte bunu”.	
16	1889/1890	25-37	—	37	„preste totu s'a constatatu progresu fôrte bunu si laudabilu”.	
17	1890/1891	34-40	—	39	„an datu respunsuri fôrte bune, deci progressulu se pôte dice imbucuratori”.	
18	1891/1892	41-42	—	42	„a datu respunsuri fôrte bune si precise resultatulu e laudaveru”.	
19	1892/1893	25-42	—	42	„a documentatu progresu laudaveriu”	
20	1893/1894	23-39	9	39	„dandu respunsuri fôrte bune, resultatulu a fost laudaveriu”.	
21	1894/1895	9-27	—	—	—	
22	1895/1896	—	—	—	—	
23	1896/1897	—	—	—	—	
24	1897/1898	18-34	—	—	—	

EINE SCHULURKUNDE VON 1874 — „PROTOCOLULU VISITATIUNEI ȘCOLEI CONFESIONALE GRECO-CATOLICE DE CRASNA”, KREIS SĂLAJ

(Zusammenfassung)

Der Verfasser beschreibt einen Typ von Schulurkunden: das *Besuchsprotokoll* (das Register der Schulinspektionen), das seit dem Jahre 1874 in den griechisch-katholischen konfessionellen Schulen eingeführt worden war. Dar hier untersuchte Besuchsprotokoll gehörte der Schule aus Crasna, Kreis Sălaj, und wird in den Staatsarchiven, Zweigstelle Sălaj, aufbewahrt. Die Urkunde enthält die Verzeichnung der Besuche (Inspektionen), die die Ortspfarrrer (in ihrer Eigenschaft als Schuldirektoren), die Schulsenatoren (die gleichzeitig Kirchensenatoren waren) und die lokalen ungarischen Honoratioren in der Zeitspanne 1874—1898 machten.

Die bedeutendste Stelle der Urkunde bilden die von Alimpiu Barboloviciu, dem Vikar von Silvania und Präsidenten der ASTRA aus Sălaj, oder von den ihn begleitenden oder ihn ersetzenden Personen gemachten Eintragungen anlässlich der erzpriesterlichen Besuche und der jährlichen Sommerprüfungen. Im Anhang wer-

den die Personen von auswärts angeführt, die die Schule besuchten (lokale Vertreter der ASTRA, Pfarrer und Lehrer), sowie einige bisher unveröffentlichte statistische Daten hinsichtlich der Schulausbildung (konstante minimaler und maximaler Schulbesuch der Schüler, Zahl der jährlich geprüften Schüler usw.) angegeben.

Die anlässlich der jährlichen Sommerprüfungen gemachten Bewertungen stellen eine wahrheitsgetreue Widerspiegelung der Schwierigkeiten dar, denen eine rumänische Schule in dieser Gegend auf dem Weg ihrer Entwicklung begegnete.